

АНОТАЦІЯ

Гончаренко Д. О. Сімейно-шлюбні відносини студентської молоді України у XXI столітті (на матеріалах міста Києва). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – «Історія та археологія» (03 – Гуманітарні наук). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2020.

Дослідження за темою дисертації виконувалося протягом 2016-2020 рр., відповідно планів науково-дослідницької роботи кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства сімейно-шлюбні відносини, як і в давні часи, становлять одну з основних соціальних і культурних цінностей людства. Споконвіку головним завданням новоутвореної сім'ї було народження та виховання дітей для подальшого продовження свого роду з метою передачі культурних надбань нащадкам. Однак, сучасний образ сім'ї зазнав суттєвих трансформацій, оскільки світ не стоїть на місці, він постійно змінюється і вдосконалюється. Глобалізація, діджиталізація – саме ці процеси призводять до осучаснення традиційних звичаїв та обрядів, які в свою чергу змінюють структуру і сутність тих чи інших традиційних дійств. Це говорить про несвідому підміну понять.

Отримані результати дослідження демонструють трансформаційні зміни, яких зазнали сімейно-шлюбні відносини в порівнянні з українським традиційним суспільством, а також відмову від насаджених правил та норм старшим поколінням до ціннісної орієнтації молодого покоління, опираючись на власні емоції та почуття.

Вивчення проблематики даного дисертаційного дослідження проводиться через дослідження відносин студентської молоді, оскільки саме вона є активним «двигуном» розвитку суспільства. Студентська молодь в різні

часи була ідейним новатором. Водночас, вона завжди зберігала в собі традиційні вірування, повір'я. За допомогою впровадженої студентської новизни стали можливим перегляд змін у традиційному сімейному житті та визначення нового в сучасних відносинах студентської молоді, їх ціннісні орієнтири щодо спільного життя. Дослідження окремих явищ соціокультурного життя, таких як дошлюбне спілкування, різновиди шлюбу, створення сім'ї, матеріальні відносини та побут молодого подружжя вималювало методологію роботи, застосування якої дозволило краще дослідити й розкрити проблематику дисертації.

Дослідження набуває актуальності використанням сучасних теоретичних підходів у вивченні даної тематики, а також порівняльного аналізу минулого і сучасності. Робота здійснює вагомий внесок у розвиток актуальних напрямків сучасної етнографічної науки і розширює її сфери дослідження. До того ж дисертаційна робота виокремлює елементи соціокультурного життя молоді сім'ї і дає можливість вивчати її з різних аспектів сучасного суспільства. Все це дозволило дослідити зміни, що з плином часу відбулися у сімейно-шлюбних відносинах, виявити традиційні ціннісні обряди та звичаї, що залишилися з часів традиційного суспільства, та прослідкувати, як все це вплинуло на формування сучасної студентської сім'ї та укладання шлюбу в різних сферах сімейного життя. Отримані дані дали відповідь на питання: «яким саме чином відбулася трансформація та за яких умов вона продовжує функціонувати».

Мета дисертації полягає в комплексному вивченні дошлюбного спілкування молодих студентських пар, особливостей укладання шлюбу та створення студентської сім'ї, дослідженні матеріальних відносин та побуту молодого подружжя, аналізі різних аспектів виховання дітей студентської молоді України у XXI столітті.

Джерельну базу даної роботи формує достатньо широкий обсяг польових матеріалів зібраних автором впродовж 2016-2020 років на території України у місті Києві, що можуть розкрити окремі аспекти проблематики

даної дисертаційної роботи. Об'єктивне підґрунтя для роботи, також, становить частина документів, яка затверджена на законодавчому рівні (сімейний кодекс України, кодекс про шлюб та сім'ю України і інші) і має вагоме значення для українського суспільства. Ці джерела дозволяють краще прослідкувати зміни, які зазнало сімейне життя з плином часу та виявити нові орієнтири у сімейно-шлюбних відносинах, характерні саме для студентської молоді ХХІ століття.

Оскільки ступінь розробленості даної проблематики досить незначний і можна говорити про недостатню вивченість сучасних сімейно-шлюбних відносин в історичній та етнологічній науках, то дисертаційне дослідження має певну специфіку. Вона зумовлена залученням різних суміжних напрямків і дисциплін, таких як соціологія, психологія, педагогіка, юриспруденція. Незважаючи на достатньо велику кількість праць, присвячених окремим аспектам вивчення теми укладання шлюбу та створення сім'ї, на сьогоднішній день існує дуже мало комплексних досліджень, які б могли широко розкрити проблему сімейно-шлюбних відносин студентів в територіальних межах міста Києва, що й зумовлює наявність «білої плями» на тлі вивчення загальної теми сімейно-шлюбних відносин в Україні.

У дослідженні доведено, що окремі суспільно-політичні, економічні та культурні чинники виконують надважливу роль у трансформації сімейно-шлюбних відносин сучасного молодого покоління. Відбулася зміна не лише структури окремих елементів обрядів та звичаїв, а і їх суті загалом. Зміна порядку обрядових дій змусила молодь ХХІ століття забути певні традиції. Наприклад, розпочинати передвесільний цикл почали із заручин, плавно переходячи до сватання, а інколи обряд сватання взагалі не проводиться. Студентська молодь вважає застарілими традиційні дійства, що були пов'язані із отриманням згоди на вступ у шлюб і на обрядові дії, що власне входили до шлюбного ритуалу. Студенти зберегли й використовують більш сучасні шлюбні дійства і намагаються впроваджувати західний стиль святкування весілля і побудови сімейного життя.

Окремо встановлено, що укладання шлюбу та створення сім'ї для сучасної молоді найважливіше і найвідповідальніше завдання сучасного суспільства. Наразі прослідковується тенденція «старішання» шлюбу, тому вибір партнера стає більш свідомий та виважений. Серед студентської молоді XXI століття надалі переважає офіційний (зареєстрований) тип шлюбу, щоправда він зазнав змін, і на сьогодні вже позбавлений тієї ролі у сімейно-шлюбних відносинах, яку відігравав ще 15 років тому. Цивільний (незареєстрований) шлюб тепер не є великою рідкістю, оскільки зазнав змін і у сучасному світі. Все більше пар обирають його. Цей тип шлюбу вже стає вагомою підставою для створення сім'ї. Однак, зареєстрований шлюб має практичне значення і в юридичному питанні полегшує життя новоутвореній студентській родині. Молодь, також, стала сакралізувати всі моменти, що пов'язані з утворенням сім'ї. Тому молоді родини почали повертати деякі релігійні звичаї у своє життя. Одним з таких є широке використання обряду таїнства вінчання у сімейно-шлюбних відносинах.

У роботі показано, що із трансформацією укладання шлюбу змін зазнав і сімейний уклад студентської сім'ї. Роль «годувальника» відтепер виконує не лише чоловік, але й у багатьох випадках – жінка. Розподіл хатніх обов'язків, відповідальність за здоров'я родини, потреби в одязі та їжі забезпечуються обома членами подружжя. Виховання дітей (інтелектуальне, фізичне, релігійне) становить основоположну частину в процесі формування і становлення дитини. Тому батьки докладають всіх можливих зусиль для створення майбутньої особистості та свідомого громадянина своєї країни. Виховання дитини студентськими сім'ями осучаснилось, але вагомих змін не зазнало. Тому виховний процес у молодих сімей проходить з дотриманням тих традиційних норм, які склалися ще за багатолітніми уявленнями українців.

Положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в наукових інтересах етнографічної науки України, у підготовці монографій, статей, підручників, лекційних і спеціальних курсів з даної тематики.

Ключові слова: сімейно-шлюбні відносини, сім'я, шлюб, студентська молодь, студентське подружжя, офіційний шлюб, цивільний шлюб, студентське весілля, таїнство вінчання, матеріальні відносини сім'ї, побут, виховання дітей.

SUMMARY

Honcharenko D.O. Family and marital relations of student youth of Ukraine in the XXI century (based on the materials of Kyiv). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 032 – "History and Archeology". – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2020.

The study on the topic of this dissertation was carried out during 2016-2020 according to the plans of research work of the Department of Ethnology and Local Lore of the Faculty of History of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

At the present stage of development of our society, family and marital relations are one of the basic social and cultural values of mankind as in ancient times. Throughout history, the main task of a new family has been the birth and upbringing of children for further continuation of the family in order to pass cultural heritage to descendants. However, the modern image of the family has undergone significant transformations because the world does not stand still but it is constantly changing and improving. Globalization and digitalization are the processes that lead to the modernization of traditional customs and rituals, which in turn change the structure and essence of certain traditional actions. This fact indicates an unconscious substitution of concepts.

The results of this research show the transformational changes that family and marital relations have undergone in comparison with the traditional Ukrainian society, as well as the refusal of the rules and norms established by the older

generation to the value orientation of the younger generation based on their own emotions and feelings.

The study of the issue of this dissertation is carried out through the study of the relations of student youth because it is an active "engine" of the development of society. At different times, student youth was an ideological innovator. At the same time, it has always retained traditional beliefs. Due to the introduced student novelty, it became possible to review the changes in traditional family life and define something new in the modern relations of student youth, their values in relation to living together. The study of certain phenomena of socio-cultural life such as premarital communication, types of marriage, family formation, material relations, and the everyday life of a young couple has emerged the methodology of the work, use of which allowed to better explore and reveal the issue of this dissertation.

This research is actual due to use of modern theoretical approaches in the study of this subject as well as a comparative analysis of the past and present. This work makes a significant contribution to the development of current trends in modern ethnographic science and expands its scope of research. Moreover, this dissertation identifies the elements of the socio-cultural life of a young family and provides an opportunity to study it from various aspects of the modern society. All this allowed exploring the changes that have taken place in a family and marriage over time, identifying of traditional values and customs that remain from the traditional society, and tracing how all these things have influenced the formation of modern student families and marriages in different areas of family life. The obtained data answered the question: " how exactly the transformation occurred and under what conditions it continues to function".

The goal of this dissertation is to comprehensively study premarital communication of young student couples, features of a marriage and a student family, study of material relations and the everyday life of young couples, analysis of various aspects of upbringing children by student youth in Ukraine in the XXI century.

The source base of this work includes a large amount of field materials collected by the author in Kyiv (Ukraine) during 2016-2020, which may reveal some aspects of the issue of this dissertation. The objective basis for this work is also part of the documents, which is approved at the legislative level (Family Code of Ukraine, the Code of Marriage and Family of Ukraine and others) and important for Ukrainian society. These sources enable to better trace the changes that have taken place in a family life over time and identify new milestones in family and marital relations, which are typical for student youth of the XXI century.

Since the degree of development of this issue is rather limited and there is a lack of study of modern family and marital relations in the historical and ethnological sciences, this dissertation research has some specifics. It is caused by the involvement of various related fields and disciplines such as sociology, psychology, pedagogy, and law. Despite a large number of works devoted to certain aspects of the study of a marriage and a family, at present day there are very few comprehensive studies that could widely reveal the problem of family and marital relations of students within Kyiv, which leads to a "white spot" against the background of studying the general theme of family and marital relations in Ukraine.

This research demonstrates that certain socio-political, economic and cultural factors play an extremely important role in the transformation of family and marital relations of the modern young generation. There was a change not only in the structure of individual elements of rites and customs, but also in their essence in general. The change in the order of ritual actions has forced the youth of the XXI century to forget certain traditions. For example, the pre-wedding cycle begins with an engagement gradually moving to courtship, and sometimes the ceremony of courtship is not performed at all. Student youth consider archaic traditional actions associated with obtaining a consent for a marriage and ritual actions that were actually part of the marriage ritual. Students maintain more modern marriage practices and try to follow a Western style of wedding celebration and building family life.

Separately, it is established that marriage and starting a family are the most important and responsible tasks of for youth in the modern society. Currently, there is a trend of the "aging" of marriage so the choice of a partner becomes more conscious and balanced. Among the student youth of the XXI century, an official (registered) type of marriage still prevails, although it has undergone changes, and today it is deprived of the role in family and marital relations, which it played 15 years ago. A civil (unregistered) marriage is no longer a rarity because it has changed in the modern world. More and more couples are choosing it. This type of marriage is already becoming a good reason to start a family. However, a registered marriage is of practical importance and it makes life easier for a new student family in a legal matter. Young people also try to become sacral all aspects of starting a family. Therefore, young families have begun to return some religious customs to their lives. One of these is the widespread use of the wedding sacrament in family and marital relations.

This work shows that along with the transformation of starting a marriage, the structure of a student family has changed. Now not only men but in many cases women perform the role of a "breadwinner". The division of household responsibilities, family health responsibilities, and clothing and food needs are provided by both spouses. Upbringing of children (intellectual, physical, religious) is a fundamental part in the process of their formation and development. Therefore, parents make many efforts to create a future personality and a conscious citizen of their country. Upbringing of children by student families has become more modern but it has not changed significantly. Therefore, the educational process in young families takes place in compliance with the traditional norms developed over the age-old ideas of Ukrainians.

The provisions and conclusions of this dissertation research can be used in the scientific interests of ethnographic science of Ukraine, in preparation of monographs, articles, textbooks, lectures and special courses on this topic.

Keywords: family and marital relations, family, marriage, student youth, student marriage, official marriage, civil marriage, student wedding, wedding sacrament, material family relations, everyday life, upbringing of children.

Список публікацій здобувача:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Капелюшний, В., Латишева, Д. (2017). Значення таїнства вінчання у шлюбно-сімейних відносинах студентської молоді: традиція та сучасність (на матеріалах міста Києва). *Часопис української історії*, 36, 120-124 (особистий внесок здобувача: автору належить наукова розробка – ставлення до таїнства вінчання студентської молоді у сучасних сімейно-шлюбних відносинах, 0,4 друк. арк.)

2. Латишева, Д. (2018). Погляди студентської молоді міста Києва на шлюб як соціальний інститут: етнологічний аспект. *Часопис української історії*, 38, 102-111

3. Латишева, Д. (2019). Вплив студентських сімейно-шлюбних відносин на інтелектуальний та фізичний розвиток дитини в умовах ХХІ століття (на матеріалах міста Києва). *Часопис української історії*, 40, 83-91

4. Латишева, Д. (2019). Формування релігійного світогляду дитини як частина виховного процесу в сучасній студентській родині (на матеріалах міста Києва). *Вісник київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*, 141, 18-21

5. Латишева, Д., Гончаренко, Д. (2019). Дівич-вечір в українській традиції: історія та сучасність. *Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць*, 59, 37-41 (особистий внесок здобувача: автору належить наукова розробка – дослідження особливостей проведення дівич-вечора студентською молоддю міста Києва у ХХІ столітті, 0,4 друк. арк.)

6. Honcharenko, D. (2020). Pre-wedding cycle of Ukrainian ritual wedding: transformation of tradition in the present time (on the materials of the city of Kyiv). *Evropský filozofický a historický diskurz*. 6 (3), 114-120

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Латишева, Д. (2017). Вплив побуту на сімейне життя сучасної студентської молоді (на матеріалах міста Києва). *В збірнику тез матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Другі києвознавчі читання: історія та етнокультура. До 100-річчя Української революції 1917-1921 рр.»*. (ст. 474-479). Київ.

8. Латишева, Д. (2017). Роль таїнства вінчання у сімейному житті студентської молоді початку ХХІ століття (на матеріалах міста Києва). *В збірнику тез матеріалів Х міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету 2017 (до 200-річчя від дня народження М. І. Костомарова)»*. (ст. 133-136). Київ.

9. Латишева, Д. (2019). Роль «годувальника» сім'ї та матеріальне становище студентської родини. *В збірнику тез матеріалів ХVІІ міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: історія»*. (ст. 207-209). Київ.

10. Латишева, Д. (2019). Об'єкти релігійного туризму та їх вплив на формування релігійного світогляду дитини (на матеріалах міста Києва). *В збірнику тез матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Історико-культурний туризм: український та світовий досвід»*. (ст. 161-166). Київ.